
Lubawa, gm. loco, woj. warmińsko-mazurskie

Informator Archeologiczny : badania 34, 240-241

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

skrzydło zachodnie, mieszczące przelot bramny. Funkcje mieszkalne i reprezentacyjne, a więc zasadnicze sale i izby, były ulokowane w skrzydłach południowym i wschodnim. Po trzyletnich badaniach zamek w Lubawie należy łączyć ze schematem wypracowanym w architekturze krzyżackiej u schyłku XIII w., określanym w nowszej literaturze jako „wczesny kasztel chełmiński”. Zamek nie miał więc wieży głównej, jego rozplanowanie można porównać np. do Papowa Biskupiego.

Wiek XV przyniósł nie tylko dokończenie realizacji czteroskrzydłowego masywu opiętego na narożach słabo wysadzonymi małymi wieżyczkami, ale także zbudowanie narożnej bastei, ulokowanej w partii północno-wschodniej zapewniającej kontrolę nad biegnącą koło zamku drogą. Budowa tego dzieła artyleryjskiego była ostatnim epizodem wzmacniającym realne walory obronne założenia. Po przejściu Ziemi Lubawskiej przez Polskę służył on biskupom przede wszystkim jako rezydencja. Stąd od 2. poł. XV w. prowadzono już tylko sukcesywne remonty wewnątrz, wzbogacając je o elementy „pałacowe”. Tak też traktować należy remont, dokonany w latach 20. i 30. XVII w., kiedy to zbudowano nowe piece i kominki, izby reprezentacyjne ozdobiono marmurową kamieniarką, a jedyną zasadniczą zmianą bryły budynku było podwyższenia północno-zachodniej wieżyczki do formy wyniosłej, ośmiobocznnej wieży, zwieńczonej barokowym hełmem, określającej odtąd specyfikę sylwetki zamku.

Od 2. poł. XVII w. zamek zaczął stopniowo tracić walory rezydencjonalne, a stan jego w XVIII w. nie był dobry. Stąd też, wobec braku środków finansowych na zasadniczy remont, decyzja o opuszczeniu go (w końcu XVIII w.) i przeniesieniu się do Chełmży była z punktu widzenia ówczesnych administratorów diecezji głęboko uzasadniona. Rozbiórka murów, dokonana na początku XIX w., miała charakter bardziej porządkowy niż ekonomiczny, dzięki czemu zachowały się do dziś, w dobrym stanie technicznym, prawie kompletne mury fundamentów i partii przyziemnej. Obserwacja ta jest bardzo istotna dla dalszych prognoz i planów dotyczących rewitalizacji obiektu.

Najliczniejszą kategorię zabytków ruchomych znalezionych w trakcie badań w 2000 r. stanowią ułamki naczyń glinianych, których znaleziono 1901 (zatem razem w latach 1998-2000 odkryto 9170 okazów). Kolejną co do wielkości kategorią zabytków były kafle piecowe. Znaleziono ich łącznie 814, a wśród zbioru tego wyróżniono 711 kafli płytowych i 103 naczyniowe. Ponadto znaleziono 141 fragmentów stłuczki szklanej, w tym 46 ułamków szkła naczyniowego i 95 okiennego. Zgromadzono także 73 destrukty przedmiotów metalowych, głównie żelaznych gwoździ i haków. Do kategorii „inne” zaliczono 5 przedmiotów, tj. 2 (nieczytelne przed konserwacją) monety, srebrną (?) obrączkę, haftkę i oselkę. Znaleziono także 30 destruktywów kości zwierzęcych. Łącznie więc tegoroczne badania dostarczyły 2964 okazy ruchomego materiału zabytkowego. W sumie zabytki ruchome zgromadzone w 2000 r. nie informują o pojawieniu się nowych jakości chronologicznych i mogą być w masie datowane od XIV po schyłek XVIII w.

Materiały i dokumentacja z badań znajdują się w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Wyniki badań zostały opublikowane w „Zamek w Lubawie. Dawniej i dziś”, red. L. Kajzer, Lubawa 2001.

Badania będą kontynuowane..

LUBAWA, gm. *loco*,
woj. warmińsko-mazurskie

- miasto, mur miejski z okresu średniowiecza i nowożytności

Ratownicze badania archeologiczne, przeprowadzone w sierpniu przez Aldonę Andrzejewską (Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego). Finansowane przez miasto Lubawę. Pierwszy sezon badań. Przebadano powierzchnię 83 m².

Na przełomie lipca i sierpnia 1999 r. doszło do katastrofy budowlanej przy

obiekcie zabytkowym, jakim są mury miejskie otaczające średniowieczny układ urbanistyczny Starego Miasta w Lubawie. Na odcinku około 8 m mur uległ zawaleniu. Planowane prace remontowe zostały poprzedzone, zgodnie z wymogami konserwatorskimi, rozpoznaniem archeologicznym mającym na celu zarejestrowanie ukrytych pod nawarstwieniami ziemnymi reliktyw murów.

Początki miasta lokacyjnego i budowa jego obwarowań są związane z czasami panowania biskupa Hermana z Pryzny (1303-1311), który po spaleniu Lubawy przez Prusów w roku 1269 nowy ośrodek lokował w obecnym miejscu. Lokacja ta, potwierdzona w 1326 r. przez biskupa Ottona z Rewia (1323-1349), wiązała się zapewne z trwającymi dłuższy czas pracami budowlanymi. Zarys obszaru średniowiecznej Lubawy pomieszczonej w widłach Sandeli i Jesionki wyznaczają zachowane do dziś odcinki murów i przebieg ulic pod murami.

Podczas prac terenowych zgromadzono zbiór zabytków ruchomych liczący 544 sztuki, na który składają się: 489 ułamków naczyń glinianych, 17 płytowych i 15 garnkowych kafli piecowych, 12 ułamków szklanych tafli okiennych, 8 fragmentów szklanych naczyń, fragment fajansowej fajki, gliniany przęślik i srebrna łyżeczka.

Materiał zabytkowy z nawarstwień zarejestrowanych w trakcie badań wykopu I pozwala na wydzielenie kilku faz chronologicznych. Za najstarsze, datowane na I. poł. XIV w. należy uznać gliniaste i gliniasto-próchnicze poziomy wyrównawcze i nasypowe związane z budową obwarowań miejskich. W obrębie miasta, przy murze, bezpośrednio na nasypie zalegała warstwa wyrównawcza uformowana w XVIII w., ale zawierająca elementy starsze, średniowieczne i renesansowe pochodzące zapewne ze zniszczonych nawarstwień miejskich o charakterze osadniczym. Kolejny poziom, zalegający powyżej, stanowił wraz ze żwirową podsypką użytkowany obecnie bruk ul. Pod Murami. Na przedmurzu poza wymienionymi wyżej nasypami datowanymi na I. poł. XIV w. zarejestrowano poziom wyrównawczy, uformowany w końcu XIX w., ponad którym znajdował się humus trawnika.

Na podstawie zachowanych układów stratygraficznych nawarstwień ziemnych oraz reliktyw murowanych, a także analizy pozyskanych zabytków ruchomych rozpoznano początki budowy obserwowanego w wykopach odcinka, muru miejskiego. Wznoszenie umocnień miasta zostało poprzedzone pracami ziemnymi, polegającymi na wyrównaniu i podniesieniu o około 1,50 m terenu przeznaczonego na lokalizację obwodu obronnego. Sztucznie podniesiono również obszar miasta, co stwierdzono w obrębie badanego odcinka ul. Pod Murami. Fundamenty muru i obu obserwowanych partii baszt uformowano równocześnie. Prace te zapoczątkowano w czasach biskupa Hermana z Pryzny (1303-1311) i prawdopodobnie zakończono za biskupa Ottona (1323-1349).

Materiały i dokumentacja z badań znajdują się w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego.

Wyniki badań zostały opublikowane w „Łódzkich Sprawozdaniach Archeologicznych”, t. 6, s. 103-121.

Badania nie będą kontynuowane.

Ludwinowo, st. 3,
gm. Włocławek, woj. kujawsko-
pomorskie, AZP 49-47/

patrz: młodszy okres przedrzymski - okres wpływów rzymskich

Ludwinów st. 8, gm. Leśna
Podlaska, woj. lubelskie,
AZP 59-85/18

patrz wczesne średniowiecze